

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2023-34-159-171>
УДК 37.091.3:94]:37.014.3(477)

Коляда Ігор Анатолійович,

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри методики навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти,
Український Державний університет імені Михайла Драгоманова
Вишневе, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3802-9082>
kolyada.i.a.1968@gmail.com

Камбалова Яніна,

Кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти,
Український Державний університет імені Михайла Драгоманова
Київ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2886-7696>
novajava@ukr.net

Королько Андрій,

Ph.D. (історія), доцент кафедри історії України і методики навчання історії,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Івано-Франківськ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7435-5806>
korolko_andr@ukr.net

МУЛЬТИПЕРСПЕКТИВНІСТЬ ІСТОРІЇ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті висвітлено основних аспектів мультиперспективного підходу та доведення ефективності його використання в процесі навчання історії у заочноосвітніх закладах України в умовах Нової української школи. Ключовою зміною цієї освітньої реформи Міністерства освіти і науки України є зміна підходів до навчання та змісту освіти. Мультиперспективний підхід є одним з сучасних методологічних засад до навчання історії в загальноосвітніх навчальних закладах. Оскільки мультиперспективність вимагає визнання того, що «історичний об'єкт/суб'єкт» (подія, процес явища, постать) може оточувати кілька співіснуючих перспектив, цей підхід нині набув особливої актуальності в історичній дидактиці в умовах нової української школи та інтеграції української освіти до європейського освітнього та культурного простору. Методологічні засади дослідження ґрунтуються на таких принципах науково-педагогічного дослідження, як принцип постійного вивчення педагогічного явища; принцип цілісного вивчення об'єкта освіти. В процесі дослідження

авторами було використано методи аналізу та порівняння, зокрема, аналіз офіційних джерел МОН України, аналіз науково-педагогічних праць українських та зарубіжних авторів, присвячених проблемі використання мультиперспективного (багатоперспективного) підходу у навчанні історії порівняння різних точок зору цих авторів щодо основних засад та особливостей мультиперспективного підходу у шкільній історичній освіті. Наукова новизна статті полягає у тому, що авторами було доведено необхідність використання мультиперспективного підходу в українських навчальних закладах на сучасному етапі та проаналізовано конкретні приклади його реалізації саме в умовах Нової української школи, зокрема у завданнях чинного Державного стандарту громадянської та історичної освітньої галузі та навчальної програми з історії: «Історія: Україна і світ» (інтегрований курс) для 10-11 класів загальноосвітніх шкіл. Отже, умови спільного життя громадян полікультурних, поліетнічних та поліконфесійних суспільств європейських країн та України передбачають постійного використання різних точок зору в оцінках історичних подій, процесів, явищ та особистостей, формування в процесі навчання насамперед соціально-культурної історії, зорієнтованої на загальноєвропейські цінності та гуманістичні ідеали. Це все передбачає використання мультиперспективного методологічного підходу в умовах Нової української школи.

Ключові слова: мультиперспективність; методологічний підхід; історична освіта; Нова українська школа.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Нова українська школа – це реформа Міністерства освіти і науки України. Головна мета цієї реформи: «Створити школу, в якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, як це відбувається зараз, а й уміння застосовувати їх у повсякденному житті» (Нова українська школа. Міністерство Освіти і науки України). Основний напрям таких змін стосується підходів до навчання та змісту освіти.

Серед сучасних методологічних підходів до навчання історії в загальноосвітніх навчальних закладах можна особливо зосередити увагу на так званому багаторакурсному або багатоперспективному підході, який зарубіжні фахівці називають мультиперспективним. Цей підхід до навчання історії набув особливої актуальності в умовах інтеграції української освіти до освітнього та культурного простору європейської спільноти. Оскільки європейське суспільство є полікультурним, поліетнічним та поліконфесійним, як і суспільство України, необхідною умовою освіти є використання в процесі вивчення історії різних підходів та оцінок, формування в процесі навчання насамперед соціально-культурної історії, зорієнтованої на формування загальноєвропейських та загальнолюдських цінностей. Це все передбачає використання саме мультиперспективного методологічного

підходу. Тому проблемою нашого дослідження було обрано використання мультиперспективності у навчанні історії в умовах Нової української школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До 1990 року термін «мультиперспективність» майже не використовувався у дослідженнях, присвячених шкільній історичній освіті. Проте професор Бодо фон Борріс у своїй праці зазначає, що деякі німецькі історики, і він сам ще в 70-ті роки ХХ сторіччя почали активно використовувати це поняття [1]. Енн Лоу-Біер однією з перших почала трактувати поняття мультиперспективності у збірнику 1977 р. «Рада Європи і шкільна історія» [4].

Наприкінці ХХ століття трактування дефініції поняття мультиперспективності та його аналіз стали предметом уваги таких європейських науковців, як М. Крафт [7], П. Фріцше [13], Е. Лоу-Біер [9], Г. Штайнер-Хамсі [18].

З 1990-х рр. термін мультиперспективність набув поширення і в історичній освіті. Серед найавторитетніших сучасних експертів у Європі варто назвати Роберта Страдлінга [21], Габерта Крюїнса, Йоке ван дер Леу-Рорда [6], Кармел Галлагер [2] та ін. Окремі аспекти цієї проблеми висвітлювали у своїх працях й українські науковці-дидакти. Серед них: К. Баханов, С. Терно, В. Мисан [10], В. Власов, П. Мороз [11], О. Сахновський [14], М. Середа [13] та ін.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті полягає у висвітленні основних аспектів мультиперспективного підходу та доведення ефективності його використання в процесі навчання історії у закладах загальної середньої освіти України в умовах Нової української школи.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Одним із пріоритетів стратегічного розвитку України ще до початку російсько-української війни (2014-2023 рр.) було визнано інтеграцію нашої держави до Європейського співтовариства.

Європейський вибір України було зумовлено геополітичним розташуванням нашої держави та спільною історією еволюції української та європейської культури. У зв'язку з цим останнім часом особливої актуальності набуває питання інтеграції української шкільної історичної освіти до європейського освітнього та культурного простору, її відповідності стандартам освіти країн Європейського союзу.

Тому Нова українська школа має сприяти розвитку у здобувачів освіти демократичної культури, формуванню у них, політико-правових, історико-культурних та соціально-економічних знань і компетентностей, необхідних для співжиття з народами у європейському співтоваристві.

Один з ключових пріоритетів загальноєвропейської освіти полягає у наданні молодому поколінню знань про спільну європейську спадщину, а отже особлива роль у цьому процесі відводиться історичній шкільній освіті.

В умовах Нової української школи одним з напрямів ґрунтовного оновлення сучасної системи шкільної історичної освіти в Україні, трансформація якої розпочалося ще з початку 90-х років ХХ сторіччя, стало поновлення стандартів змісту освіти.

В Україні з 1 вересня 2022 р. для здобувачів освіти, «які навчаються за програмами дванадцятирічної повної загальної середньої освіти, застосовується новий Державний стандарт базової середньої освіти. У цьому документі описано компетентнісний потенціал та вимоги до обов'язкового навчання здобувачів освіти у 9-ти галузях освіти [4]. Навчальну дисципліну «історія» у новому стандарті було віднесено до громадянської та історичної освітньої галузі.

Метою громадянської та історичної освітньої галузі у чинному Державному стандарті визначено «розвиток особистості учня через осмислення минулого, сучасного та зв'язків між ними, взаємодії між глобальними, загальноукраїнськими і локальними процесами; формування ідентичності громадянина України, його активної громадянської позиції на засадах демократії, патріотизму, поваги до прав і свобод людини, визнання цінності верховенства права та нетерпимості до корупції» [4].

Водночас, метою освіти, необхідної для європейського виміру України є, насамперед, поширення комплексних знань про Європу, які на сучасному етапі необхідні громадянам України для гармонійного співжиття в європейському співтоваристві в умовах розвинутого громадянського суспільства.

Це, у свою чергу, призвело до суттєвого перегляду традиційних методологічних засад історичної дидактики та впровадження в практику навчання історії інноваційних методологічних підходів. Домінуючий раніше формаційний методологічний підхід, який втратив свою провідну роль у країнах пострадянського простору, був доповнений такими інноваціями, як цивілізаційний, культурологічний, аксіологічний підходи. Останнім часом все більше зростає увага дослідників до ще одного підходу – багатофакторного або багатоперспективного, який полягає у дослідженні багатьох точок зору.

У західній літературі вживається поняття «мультиперспективність» (*multiperspectivity*) або «поліперспективність», яке трактується як «характеристика оповіді або репрезентації, де аудиторії представлено більше ніж одну точку зору» [19]. Найчастіше цей термін застосовується «до художньої літератури, в якій використовується кілька оповідачів, які часто протистоять один одному або для освітлення різних елементів сюжету, створюючи те, що іноді називають множинним оповіданням або багаторазовим оповіданням» [19].

У той же час у працях українських дослідників як синоніми вживаються інші поняття: «багатоперспективність», «багаторакурсність», «контроверсійність».

Мультиперспективність у навчанні історії передбачає включення до освітнього процесу таких вихідних матеріалів, які відображають різні погляди на історичну подію, процес, явище, історичну особистість.

Використання в процесі навчання історії різних поглядів та оцінок обумовлено тим, що вчені історики та педагоги – практики в останні десятиліття постійно постійно порушували проблему необхідності об'єктивного висвітлення подій і явищ історичної дійсності та історичного минулого, позбавленого односторонніх ідеологічних та

упереджених оцінок. Заперечуючи традиційний підхід зосередження на лише оцінці домінуючої групи соціуму, вони запропонували використовувати мультиперспективність, тобто аналіз різноманітних поглядів при вивченні історичної події, процесу або явища. Якщо за старою традицією трактування історії такими соціальними групами, як жінки, діти, бідні верстви населення, представники етнічних меншин тощо ігнорувалося, то на сучасному етапі було визнано, що історію варто вивчати саме через різноманітність та культурний плюралізм.

Сучасні дослідники стверджують, що мультиперспективність можна розглядати як метод історичного пізнання і як світоглядний принцип, користуючись яким і варто викладати історію в закладах загальної середньої освіти. Такий світоглядний принцип в умовах Нової української школи передбачає особливу модель поведінки вчителя історії на уроці; підбір ним різноманітних дидактичних матеріалів, використання різноманітних мультимедійних засобів навчання, що допомагають обґрунтувати контрверсійні погляди на історичні події; використання сучасних методів, прийомів та інноваційних технологій навчання, які використовує вчитель історії, зокрема інтерактивних корпоративних, колективно-групових технологій (робота в парах; «карусель», «ажурна пилка» («Мозаїка», «Джиг-со», «Акваріум», «Мікрофон»), хмарних технологій, технологій обговорення дискусійних питань («мозковий штурм»), проєктних технологій, технологій проблемного навчання, інформаційно-комунікаційних технологій, школи «діалогу культур», коучинг технологій, кейс-технологію, тестових технологій, тощо.

У контексті історичної освіти поняття мультиперспективності відноситься до ідеї про те, що історія є інтерпретаційною та суб'єктивною, з кількома співіснуючими оповідями про конкретні історичні події, а не історією, яка об'єктивно представлена одним «закритим» наративом.

Фахові історики не повинні односторонньо інтерпретувати та оцінювати історичні події, явища, персоналії, натомість вони повинні вивчати різні джерела, щоб знати, чи факти підтверджують один одного, і визначати більш-менш об'єктивні оцінки та інтерпретації фактів. Як зазначає про мультиперспективність європейський експерт в галузі історичної освіти Енн Лоу-Біер: «Вона, по суті, витікає з історії як базової дисципліни і з потреби оцінювати історичні події з різних точок зору. Так роблять усі історики. Наявність багатьох точок зору – це звичне для історії явище, їх треба перевіряти фактами, зважати на них у судженнях і висновках» [4 с. 54-55; 9].

Водночас, відомий британський історик Р. Страдлінг наголошує на тому, що «існує ряд практичних обмежень, з якими зустрічаються історики. Їхня точка зору на конкретну історичну подію чи розвиток буде обмежена діапазоном відповідних мов, якими вони вільно володіють, їхнім знанням систем письма, які використовували ті, хто написав необхідні для них документи, обсягом наявної інформації та доказів, колом джерел, якими можна скористатись (значна складність виникає при намаганні визначити і зрозуміти погляди і досвід людей, які є неписьменними або напівграмотними), а також доступністю цих джерел» [21, с. 15].

На початку 1990-х рр. на європейських конференціях та семінарах з історії та під час проведення майстер-класів удосконалення професійної підготовки вчителів, які були організовані Радою Європи і Європейською постійно діючою конференцією асоціацій учителів історії (ЄВРОКЛІО), починає активно вживатися термін «мультиперспективність».

Мультиперспективний підхід одразу завоював прихильність більшості зарубіжних та вітчизняних вчених-істориків та вчителів історії.

Зростання популярності мультиперспективного підходу у процесі навчання історії у освітніх закладах розвинених європейських країн на рубежі ХХ–ХХІ ст. було пов'язано з початком кардинальних змін в системі європейської освіти. На цьому етапі ключовим завданням історичної шкільної освіти стало формування насамперед соціально-культурної історії, зорієнтованої на загальноєвропейські цінності та гуманістичні ідеали. Тому прибічники мультиперспективного підходу до викладання історії наголошують, що сучасні суспільства стали більш етнічно та культурно різноманітними і саме це явище робить дослідження різних точок зору цінним і необхідним способом для здобувачів освіти знаходити взаєморозуміння різних культур і ставати відповідальними представниками громадянського суспільства.

Зростаюча поліетнічна різноманітність населення західноєвропейських країн після політичних подій в Центральній, Східній і Південно-Східній Європі у 1989 р. і зростаючої хвилі іммігрантів з Близького Сходу і країн Африки. Незабаром культурна різноманітність у європейських державах охопила всіх школярів, а не лише представників етнічних, національних, культурних і мовних меншин. Це обумовило ряд суттєвих змін щодо концепції історичної освіти. Як наголошує у своєму дослідженні О. Столяр, нині «мова йде про домінування «універсалістської» концепції, яка, втілюючись під різними назвами, помітно витісняє традиційну «націоцентричну» [15].

На сучасному етапі ці тенденції мають вплив і на процес вивчення шкільного курсу історії і у нашій державі. Наказом Міністерства освіти і науки № 698 від 03.08.2022 року було запроваджено нову Навчальну програму з історії: «Історія: Україна і світ» (інтегрований курс) для 10-11 класів загальноосвітніх шкіл. Серед завдань курсу, зокрема визначено такі: розвиток історичного, критичного і творчого мислення, здатності розуміти загальний хід історичного процесу й проблеми, що стоять перед країною і світом; ознайомлення з культурними надбаннями, зокрема з цінностями, історико-культурними традиціями українського та інших народів [4].

Необхідність використання мультиперспективного підходу в процесі навчання шкільних курсів історії в Україні також обумовлена тим, що українське суспільство, як і європейське, є полікультурним. Кожен представник громадянського суспільства нашої держави також має право особистого погляду, його оприлюднення, незважаючи на національну, соціальну чи конфесійну приналежність.

Це чітко відображено у чинному Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти. Культурна компетентність громадянської та історичної освітньої галузі стандарту передбачає вміння «співставляти різні культури, їх цінності, традиції тощо; виявляти вплив належності до різних спільнот і зовнішніх чинників на формування поглядів та переконань особи» [3].

Цією ж компетентністю передбачено формування у здобувачів освіти таких ставлень: «поваги до людини, протидії і запобігання проявам дискримінації та нерівного ставлення; цінування соціального та культурного різноманіття, пояснення його переваг і викликів у сучасному суспільстві; свідомого збереження та розвитку власної культури, поваги до культур інших народів» [3].

Прагнення висвітлювати історичний розвиток з різних поглядів та методологічних підходів обумовлено ключовими завданнями сучасної історичної освіти в Україні, а саме: формувати у здобувачів освіти здатність широко дивитися на певну історичну подію, процес чи явище, аналізувати контрверсійні історичні документи, критично ставитися до свідчень очевидців подій. Як підкреслює у своїй статті український дослідник О. Сахновський, «мета уроків історії – плекати історичне мислення, формування якого дає змогу: навчити критично оцінювати інформацію, розрізняти факти і оціночні судження, виявляти загальне й відмінне в порівнюваних об'єктах, пояснювати причини розбіжностей тощо» [14].

Поширення мультиперспективності у навчанні історії пов'язано також з вільним доступом споживачів освіти до широкої мережі джерел інформації: писемних пам'яток (часописів, історичних документів); друкованих джерел (підручників та навчальних посібників, довідників, наукових енциклопедій, періодичних видань тощо); з аудіовізуальних засобів (телепередач, документальних та художніх фільмів), Інтернет-ресурсів; у процесі живого спілкування в школі, сім'ї, з друзями тощо.

Це, у свою чергу, знайшло відображення у компетентісному потенціалі громадянської та історичної освітньої галузі, включеної до сучасного варіанту Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти.

Зокрема, інформаційно-комунікаційна компетентність передбачає: «вміння використовувати цифрові технології для пошуку потрібної історичної та соціальної інформації, її добору, перевірки, впорядкування і поширення; критично оцінювати, виявляти маніпуляції історичною та актуальною для суспільства інформацією у процесі аналізу електронних медіа; критичне ставлення до інформації з різних джерел; відповідальне використання засобів масової інформації» [4].

Як вважають європейські фахівці в галузі шкільної освіти: «хороші історики не погоджуються лише на одну точку зору на історичну проблему – вони збирають багато (іноді конкуруючих) версій історії, щоб побудувати точну інтерпретацію» [20].

Учителі мають використовувати мультиперспективний підхід до висвітлення історичних подій не лише в процесі проведення різних типів уроків. Навчальними планами з історії передбачено проведення великої кількості практичних занять, для яких використання великої кількості альтернативних історичних джерел має надзвичайно важливе освітнє, формуюче та виховне значення. Наприклад, відомий український дослідник П. Мороз наголошує на тому, що в процесі добору історичних джерел різного типу до практикуму «необхідно врахувати багатоперспективний (багаторакурсний) підхід, за якого певна історична ситуація висвітлюється з кількох (щонайменше двох) перспектив (ракурсів), що репрезентують різні суспільні позиції та інтереси» [11].

Мультиперспективність, незважаючи на всі свої переваги, має і ряд недоліків.

Сучасні дослідження виявляють, що багатьом вчителям історії важко розглядати численні співіснуючі перспективи трактування історичних подій. Щоб навчати таким чином, вчителям потрібне складне, доведене вченими розуміння природи історії, а також педагогічний досвід того, як формувати таке ж розуміння серед здобувачів освіти.

Мультиперспективність вимагає надання можливості для глибокого вивчення конкретних тем, що іноді важко досягається в межах рамок діючої навчальної програми, яка має на меті забезпечення детального хронологічного викладу історичних подій. Запровадження мультиперспективного підходу в освітній процес допомагає здобувачам освіти ширше осягнути історичні і сучасні події, «визнати, що можливе існування кількох форм «правди» [15].

На практиці використання мультиперспективного підходу викликає у вчителів іноді більше запитань, ніж відповідей. Зокрема, відомий британський історик Р. Страдлінг у своєму дослідженні «Multiperspectivity in history teaching: a guide for teachers» наводить такі запитання: Чи очікується, що історик чи вчитель історії включатиме всі точки зору чи лише одну на вибір? Якщо буде відбір, то які критерії він чи вона застосовує, вирішуючи, що включити, а що виключити? – Чи застосовується мультиперспективність лише до відбору та інтерпретації джерел чи воно пронизує всі рівні історичного аналізу? Що робити історика і вчителю історії, коли різні точки зору суперечать одна одній?» [21, с. 14-15].

Проте той діапазон поглядів, які постають перед вчителем історії в процесі застосування мультиперспективного підходу, не обов'язково має бути всеохоплюючим. Мультиперспективний підхід можна застосовувати до засвоєння хоча б кількох навчальних тем на рік, щоб здобувачі освіти мали змогу ознайомитись з процесами аналізу, які притаманні діяльності історика-дослідника.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Нова українська школа – це реформа Міністерства освіти і науки України, ключова зміна якої стосується оновлення підходів до навчання та змісту історичної освіти, зокрема. Одним з найперспективніших методологічних підходів до навчання історії, на наш погляд, є багатоперспективний, який зарубіжні фахівці часто називають мультиперспективним. На сучасному етапі поняття «мультиперспективність» (*multiperspectivity*) або «поліперспективність», яке набуло поширення у зарубіжній педагогічній літературі, визначається як характеристика оповіді або репрезентації, де аудиторії представлено різні погляди та оцінки. Водночас українські дослідники як синоніми вживають інші поняття: «багатоперспективність», «багаторакурсність», «контрверсійність» тощо.

Мультиперспективний підхід до навчання історії в умовах інтеграції української історичної освіти до європейського освітнього та культурного простору набуває особливої актуальності. Європейське суспільство, як і українське, є полікультурним,

поліетнічним та поліконфесійним, саме тому необхідною умовою стає використання в процесі навчання шкільних курсів історії різних поглядів і оцінок у контексті засад мультиперспективного методологічного підходу.

Учителям варто пам'ятати, що поширення мультиперспективності у навчанні історії пов'язано з реаліями інформаційного суспільства, коли здобувачів освіти здобули вільний доступ до широкої мережі різноманітних джерел інформації, коли зростають можливості маніпуляційності цією інформацією.

На сучасному етапі було визнано, що історію слід пізнавати саме через різноманітність і культурний плюралізм. Тому, згідно умов мультикультурного підходу, крім загально прийнятого науковою спільнотою вузьких фахівців у трактуванні історичних подій та явищ, персоналій варто враховувати погляди та оцінки різних груп населення, наприклад, жінок, дітей, як представників заможних, так і малозабезпечених верств населення, представників етнічних меншин та представників різних конфесій.

Основні засади мультиперспективного підходу навчання історії знайшли своє відображення у сучасних нормативних документах Нової української школи, зокрема, Державному стандарті громадянської та історичної освітньої галузі, навчальній програмі з історії: «Історія: Україна і світ» (інтегрований курс) для 10-11 класів загальноосвітніх шкіл.

В умовах Нової української школи використання мультиперспективного підходу в процесі навчання шкільного курсу історії створить сприятливі умови для реалізації завдань передбачених чинним Державним стандартом громадянської та історичної освітньої галузі з реалізації її компетентнісного потенціалу.

Перспективами подальших наукових розвідок цієї проблеми є аналіз використання мультиперспективного підходу в процесі викладання історії у закладах вищої освіти.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Бодо фон Борріс, 2001. *Багаторакурсність – утопічні наміри або реальний фундамент для вивчення історії в Європі? Історія для дня нинішнього і прийдешнього: що означає Європа для шкільної історії?* Гамбург, Кербер Штіфтунг.

2. Галлагер, Кармел, 2001. *Викладання історії в контексті сприйняття демократичних цінностей і терпимості* (Т. Іваненко, пер.з англ.). Посібник для вчителя. Київ: Право, 48.

3. *Державний стандарт базової середньої освіти*, 2023. Доступно: <<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>>.

4. *Державний стандарт базової середньої освіти*, 2023. *Освіта UA*. Додаток 17 до Державного стандарту базової середньої освіти. Доступно: <http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/>.

5. *Історія: Україна і світ / 10-11 класи*. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти, 2022. Київ: НРЕС PRESS. Доступно: <<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna>>.
6. Йокс ван дер Леу-Рорд, 2004. Історія – це не лише минуле. Минуле – це ще не історія: книга для вчителя історії. *Eesti Ajaloõpetajate Selts*. Доступно: <<http://www.digar.ee/id/nlib-digar:9820>>.
7. Крафт, М., 1984. *Освіта і плюралізм культур*. Брайтон: Палмер Прес.
8. Лоу-Біер, Енн, 1977. *Рада Європи і шкільна історія*. Страсбург: Рада Європи.
9. Лоу-Біер, Енн, 1994. Реформа викладання історії в школах європейських країн у період демократичних перебудов. *Семінар Ради Європи*. Грац, Австрія.
10. Мисан, В.О., 2012. Полікультурність у змісті шкільної історії: вимога чи забаганка науковців? *Історія в сучасній школі: науково-метод журнал*, 5, 23–26.
11. Мороз, П.В., 2018. Методичні підходи до конструювання практикуму «Історія України в джерелах». *Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України*, 146-147.
12. *Нова українська школа*. Міністерство освіти і науки України. Доступно: <<https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>>.
13. Серета, М.В., 2018. Наукова робота на тему: «Багатоперспективний підхід навчання історії в школі». Доступно: <<https://vseosvita.ua/library/naukova-robot-na-temu-bagatoperspektivnij-pidhid-navcanna-istorii-v-skoli-78839.html>>.
14. Сахновський, О. Є., 2013. Багатоперспективність у викладанні історії. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, XXXV, 382–387.
15. Теоретичні аспекти багатоперспективності у викладанні історії. *Блог вчителя історії і правознавства Столяр Олени Іванівни*. Доступно: <http://stoliarolena1702.blogspot.com/p/blog-page_7.html>.
16. Фріцше, Пітер, 2001. *Неспроможний бути толерантним?* Київ.
17. Фарнен, Р. (R. Farnen) & інші. *Толерантність перехідний період*. Олденберг.
18. Штайнер-Хамсі, Гіта, 1994. Історія, демократичні цінності і толерантність у Європі: з досвіду країн у стані демократичних перебудов”. *Симпозіум Ради Європи*, Софія.
19. Multiperspectivity – Wikipedia, 2022. Available at: <<https://en.wikipedia.org/wiki/Multiperspectivity>>.
20. Multiperspectivity: What Is It, and Why Use It?, 2018. *Teachinghistory.org*. Available at: <<https://teachinghistory.org/teaching-materials/ask-a-master-teacher/23610>>.
21. Stradling, R., 2003. *Multiperspectivity in history teaching: a guide for teachers*. Council of Europe. Available at: <<https://rm.coe.int/1680493c9e>>.

MULTIPERSPECTIVENESS OF HISTORY IN THE CONDITIONS OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

Igor Koliada,

Doctor of Historical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Methodology and Methods of Social Disciplines,
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University
Kyiv, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3802-9082>
kolyada.i.a.1968@gmail.com

Yanina Kambalova,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Methodology and Methods of Social Disciplines,
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University
Kyiv, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2886-7696>
novajava@ukr.net

Andrii Korolko,

Ph.D. in History, Associate Professor of the Department of
History Ukraine and Methods of Teaching History,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Ivano-Frankivsk, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7435-5806>
korolko_andr@ukr.net

Abstract. The purpose of the article is to highlight the main aspects of the multi-perspective approach and prove the efficiency of its use in the process of teaching history in general educational institutions of Ukraine in the conditions of the New Ukrainian School. The key change in this educational reform of the Ministry of Education and Science of Ukraine is a change of approaches to learning and the content of education. The multi-perspective approach is one of the modern methodological approaches to teaching history in general educational institutions. Since multiperspectivity requires the recognition that a "historical object/subject" (event, process, phenomenon, figure) can surround several coexisting perspectives, this approach has now become particularly relevant in historical didactics in the conditions of the New Ukrainian School and the integration of Ukrainian education into European educational and cultural space. The methodological principles of the research are based on such principles of scientific and pedagogical research as the principle of constant studying of the pedagogical phenomenon; the principle of holistic studying of the object of education. In the process of research, the authors used methods of analysis and comparison, in particular, the analysis of official sources of

the Ministry of Education and Science of Ukraine, the analysis of scientific and pedagogical works of the Ukrainian and foreign authors studying to the problem of using a multi-perspective (multi-perspective) approach in teaching history, a comparison of different points of view of these authors about the main principles and features of a multi-perspective approach in school history education. The scientific novelty of the article lies in the fact that the authors proved the necessity of using a multi-perspective approach in Ukrainian educational institutions at the current stage and analyzed specific examples of its implementation in the conditions of the New Ukrainian School, in particular, in the tasks of the current State Standard of Civic and Historical spheres the educational program in history: "History: Ukraine and the world" (integrated course) for 10-11th grades of secondary schools. Therefore, the conditions of common life of citizens of multicultural, multiethnic and multiconfessional societies of the European countries and Ukraine provide for the constant use of different points of view in the evaluation of historical events, processes, phenomena and personalities, the formation in the process of education primarily of social and cultural history, oriented to the European general values and the humanistic ideals. The aforementioned involves the use of a multi-perspective methodological approach in the conditions of the New Ukrainian School.

Keywords: multiperspectiveness; methodological approach; historical education; New Ukrainian School.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Bodo fon Borris, 2001. *Bahatorakursnist – utopichni namiry abo realnyi fundament dlia vyvchennia istorii v Yevropi? Istoriia dlia dnia nynishnoho i pryideshnoho: shcho oznachaie Yevropa dlia shkilnoi istorii?* [Multiperspectivism – utopian intentions or a real foundation for the study of history in Europe? History for today and tomorrow: what does Europe mean for school history?]. Hamburh, Kerber Shtiftung.
2. Hallaher, Karmel, 2001. *Vykladannia istorii v konteksti spryiniattia demokratychnykh tsinnostei i terpyimosti* [Teaching history in the context of democratic values and tolerance] (T. Ivanenko, per.z anhl). Posibnyk dlia vchytelia. Kyiv: Pravo, 48.
3. *Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity* [State standard of basic secondary education], 2023. Dostupno: <<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>>.
4. *Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity* [State standard of basic secondary education]., 2023. Osvita UA. Dodatok 17 do Derzhavnogo standartu bazovoi serednoi osvity. Dostupno: <http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/>.
5. *Istoriia: Ukraina i svit / 10-11 klasy. Navchalna prohrama dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [History: Ukraine and the world / 10-11 grades], 2022. Kyiv: HREC PRESS. Dostupno: <<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna>>.

6. Ioke van der Leu-Rord, 2004. Istoriia – tse ne lyshe mynule. Mynule – tse shche ne istoriia: knyha dlia vchytelia istorii [History is not only the past. The past is not yet history: a book for the history teacher]. *Eesti Ajaloõpetajate Selts*. Dostupno: <<http://www.digar.ee/id/nlib-digar:9820>>.
7. Kraft, M., 1984. *Osvita i pliuralizm kultur* [Education and the pluralism of cultures]. Braiton: Palmer Pres.
8. Lou-Bier, Enn, 1977. *Rada Yevropy i shkilna istoriia* [The Council of Europe and School History]. Strasburh: Rada Yevropy.
9. Lou-Bier, Enn, 1994.. Reforma vykladannia istorii v shkolakh yevropeiskykh krain u period demokratychnykh perebudov [History teaching reform in schools of European countries in the period of democratic reforms]. *Seminar Rady Yevropy*. Hrats, Avstriia.
10. Mysan, V O., 2012. Polikulturnist u zmisti shkilnoi istorii: vymoha chy zabahanky naukovtsiv? [Multiculturalism in the content of school history: demand or whims of scientists?]. *Istoriia v suchasni shkoli: naukovo-metod zhurnal*, 5, 23–26.
11. Moroz, P.V., 2018. Metodychni pidkhody do konstruiuvannia praktykumu «Istoriia Ukrainy v dzherelakh» [Methodical approaches to the construction of the workshop "History of Ukraine in sources"]. *Anotovani rezultaty naukovo-doslidnoi roboty Instytutu pedahohiky NAPN Ukrainy*, 146–147.
12. *Nova ukrainska shkola* [New Ukrainian school]. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Dostupno: <<https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>>.
13. Sereda, M.V., 2018. *Naukova robota na temu: "Bahatoperspektyvnyi pidkhid navchannia istorii v shkoli"* [Scientific work on the topic: "A multi-perspective approach to teaching history at school"]. Dostupno: <<https://vseosvita.ua/library/naukova-robota-na-temu-bahatoperspektivnij-pidhid-navcanna-istorii-v-skoli-78839.html>>.
14. Sakhnovskiy, O. Ye., 2013. Bahatoperspektyvnist u vykladanni istorii [Multi-perspective in teaching history]. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, XXXV, 382–387.
15. Teoretychni aspekty bahatoperspektyvnosti u vykladanni istorii [Theoretical aspects of multiple perspectives in teaching history]. *Bloh vchytelia istorii i pravoznavstva Stoliar Oleny Ivanivny*. Dostupno: <http://stoliarolena1702.blogspot.com/p/blog-page_7.html>.
16. Fritsshe, Piter, 2001. *Nespromozhnyi buty tolerantnym?* [Unable to be tolerant?] Kyiv.
17. Farnen, R. (R. Farnen) & inshi. *Tolerantnist perekhidnyi period* [Tolerance is a transitional period]. Oldenberh.
18. Shtainer-Khamsi, Hita, 1994. Istoriia, demokratychni tsinnosti i tolerantnist u Yevropi: z dosvidu krain u stani demokratychnykh perebudov" [History, democratic values and tolerance in Europe: from the experience of countries in the state of democratic reforms]. *Symposium Rady Yevropy*, Sofiia.
19. Multiperspectivity – Wikipedia, 2022. Available at: <<https://en.wikipedia.org/wiki/Multiperspectivity>>.
20. Multiperspectivity: What Is It, and Why Use It?, 2018. *Teachinghistory.org*. Available at: <<https://teachinghistory.org/teaching-materials/ask-a-master-teacher/23610>>.
21. Stradling, R., 2003. *Multiperspectivity in history teaching: a guide for teachers*. Council of Europe. Available at: <<https://rm.coe.int/1680493c9e>>.